

FERRER I COSTA, Josep / PUJADAS I MARQUÈS, Joan (ed.) (1995³ [1995]): *Joan Coromines, 90 anys*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes; Pineda de Mar: Ajuntament de Pineda de Mar, 173 p.

[Inclou: Jordi PUJOL, “Salutació del president de la Generalitat”, p. 5; Joan Maria PUJALS, “Salutació del conseller d’Ensenyament de la Generalitat”, p. 7; Salvador LLORENS I LLINÀS, “Salutació de l’alcalde de Pineda”, p. 9; Joan PUJADAS I MARQUÈS, “Notes biogràfiques de Joan Coromines”, p. 13-24; “Àlbum de fotografies”, p. 27-47; Joseph GULSOY, “Alguns records del mestratge de Joan Coromines”, p. 51-53; Max CAHNER, “Com vaig esdevenir editor de Joan Coromines”, p. 55-57; Joan FERRER I COSTA, “Joan Coromines, el mestre admirat”, p. 59-65; Carles DUARTE I MONTSERRAT, “La saviesa tenaç”, p. 67-69; Josep MASCARÓ I PASSARIUS, “Joan Coromines: un home irrepètible”, p.71-72; Xavier TERRADO, “Joan Coromines, un home com cal”, p.73-74; Joan SOLÀ, “Joan Coromines, la memòria d’aquesta terra”, p.77-93; PEREJAUME, “Una terra sonora”, p. 95-97; Narcís GAROLERA, “Coromines i els escriptors”, p. 99-100; Antoni FERRANDO, “Joan Coromines i el País Valencià: unes notes personals”, p. 101-106; Albert MANENT, “Amistat i mestratge”, p. 107-108; Artur BLADÉ I DESUMVILA, “«Fortunate senex», A l’eminent filòleg Joan Coromines, en els seus 90 anys”, p. 109-110; Joan SOLÀ, “Entrevista [feta per Pere Tió] «La llengua catalana no està en perill»”, p. 113-116; [Joan COROMINES,] “Discurs que va pronunciar Joan Coromines el 18 d’abril de 1980, amb motiu del lliurament de la Medalla d’Or de la Generalitat”, p. 119-120; [Joan COROMINES,] “Discurs que va pronunciar Joan Coromines el 3 de juny de 1981, amb motiu del lliurament del Premi d’Honor Jaume I”, p. 121-123; [Joan COROMINES,] “Carta que Joan Coromines va dirigir a Jorge Semprún, ministre de Cultura, amb motiu de ser-li atorgat el Premio Nacional de las Letras”, p. 125-126; Josep FERRER I COSTA, “Bibliografia de Joan Coromines”, p. 129-144; i l’apartat “Artistes”, p. 146-171, que conté reproduccions d’obres plàstiques

de Francesc BALLESTER, Joaquim CAMP, Narcís COMADIRA, Quim COROMINAS, Jaume FAIXÓ, Domènec FITA, Carles FONTSERÈ, Daniel LLEIXÀ, Josep NIEBLA, PEREJAUME, Josep PERPINYÀ, Manuel PRIETO i Joan Josep THARRATS.]

FERRER I COSTA, Josep / PUJADAS I MARQUÈS, Joan (ed.) (1997): *Àlbum Joan Coromines*. Amb la col·laboració de Carles Duarte i Àlvar Maduella. Barcelona: Curial Edicions Catalanes; Pineda de Mar: Ajuntament de Pineda de Mar, 408 p.

[Inclou: Salvador LLORENS I LLINÀS, "Presentació", p. 5; Joaquim REY I LLOBET, "Presentació", p. 6; Josep FERRER I COSTA, Joan PUJADAS I MARQUÈS, "Pròleg", p. 7-9; Carles DUARTE I MONT-SERRAT, "El triomf de la voluntat", p. 13-52; Joan PUJADAS I MARQUÈS, "Notes biogràfiques", p. 55-176; Josep FERRER I COSTA, Joan PUJADAS I MARQUÈS, "Àlbum familiar", p. 179-281; Àlvar MADUCELL, "La llarga llista de les mil excursions", p. 285-353; i Josep FERRER I COSTA, "Bibliografia", p. 357-401.]

Són dos volums d'homenatge a Joan Coromines patrocinats per l'Ajuntament de Pineda de Mar i editats per Curial, amb un format de 15,5 x 21 cm., amb motiu, respectivament, del norantè aniversari i del decés de l'il·lustre filòleg.

En relació amb el volum de 1995, cal indicar que la primera edició, de març, contenia, seguint la «Salutació» del president de la Generalitat, dues salutacions més, de l'alcalde i del regidor de Cultura de Pineda, respectivament Josep Lluís Fillat i Claver i Emili Biosca i Villarroya, que en les edicions posteriors van ser substituïdes per salutacions respectives del conseller d'Ensenyament, Joan Maria Pujals, i del nou alcalde de la vila, Salvador Llorens i Llinàs. Notem, també, que l'apartat «Discursos i polèmiques» de la dita primera edició no incloïa el segon dels discursos de Joan Coromines de què hem donat referència a la capçalera.

Advertim, altrament, que en el cos de la ressenya no es farà esment del molt interessant material fotogràfic i plàstic que, en proporcions importants, revalua el contingut dels dos volums: ens referim, per una banda, als entranyables «Àlbum de fotografies» (del volum de 1995) i «Àlbum familiar» (del de 1997) i, per una altra, a les indicades reproduccions de l'apartat «Artistes» (del de 1995), així com a la coberta intitolada «Orella de Joan Coromines» i la reproducció del quadre *D'una terra sonora* originals de Perejaume (al de 1997).

Per raons de claredat expositiva, la ressenya es dividirà en tres parts. A la primera es prendran en consideració les dotze col·laboracions del volum de 1995 escrites per diverses personalitats relacionades amb l'homenatjat, distribuïdes en els apartats «Deixebles i col·laboradors» i «Filòlegs i amics». A la segona es donarà compte de les respectives aportacions escrites, a tots dos volums, dels autors que han tingut cura de l'edició d'aquests, Joan Pujadas i Josep Ferrer, i això perquè tals aportacions, com indiquen els seus títols, es poden considerar en cada cas versions successives d'un mateix treball en curs. La tercera part, finalment, se centrarà en els articles dels dos col·laboradors, Carles Duarte i Àlvar Maduella, del volum de 1997.

1. *Articles dels col·laboradors del volum «Joan Coromines, 90 anys».* — Els sis textos aplegats en l'apartat «Deixebles i col·laboradors» eviten, en general, facilitats laudatòries i es llegeixen amb interès, car proporcionen, de primera mà, un anecdotari molt divers. En donarem, només, una referència indicativa: Gulsoy dibuixa un apunt amè dels entrebancs patits amb una Guàrdia Civil predisposada a confondre enquestes toponomàstiques amb activitats d'espionatge; Cahner explica com literalment va ser sotmès a prova —a través de l'edició dels *Diaris i records* de Pere Coromines i de la de *Entre dos llenguatges*— abans que no li fossin confiades les decisives del *DECat* i de l'*OnCat*; Joan Ferrer recull, entre moltes altres, la instructiva opinió

del mestre que “Fabra tenia molt sentit de l’humor”, i alhora ens condueix, amb fina sensibilitat, a valorar-ne diversos detalls, com ara el de l’admirable homenatge a Espriu que es pot llegir en el text del *DECat* referit al mot *rial*; Carles Duarte opta per revelar el secret (no gens amagat, per cert) pel qual un breu poema en memòria de l’esposa havia de transfigurar-se, al mateix *DECat*, en anònima il·lustració de l’adjectiu *immarcescible*; Josep Mascaró ofereix el testimoni de converses tingudes sobre la dramàtica experiència personal de l’exili de 1939; Xavier Terrado, *last but not least*, dóna fe de la preocupació que sentia Coromines per l’efecte paralitzador que podia tenir el fet que el prenguessin per una mena de superhome, quan des del seu punt de vista, simplement, “el que jo he fet és a l’abast de tots; cal únicament treballar i ser constant”.

De les col·laboracions de l’apartat «Filòlegs i amics» cal valorar, en conjunt, la diversitat de registres i estils, així com la voluntat que moltes testimonien de no atener-se gaire a convencions previsibles.

El llarg article de Solà és un intent reeixit —encara que l’autor, segurament, el qualificaria d’impossible— d’oferir una síntesi assequible del que *cal saber* sobre la persona i l’obra de Coromines, feta, això sí, des d’una òptica compromesa en què l’expressió d’una admiració reverencial busca no només justificar-se, sinó enfortir-se racionalment a través d’una argumentació que, no deixant de considerar els diversos tipus de crítiques formulades pels especialistes, es limita a situar-les, sense rebatre-les, en la dimensió que els escau. Des de l’evidència de la quantitat “abassegadora”, de la intel·ligència “esborronadora” i de la llibertat d’esperit i d’expressió característiques de la “màquina humana d’escriptura” que és Coromines, Solà es preocupa essencialment, doncs, de retre justícia a l’obra —d’aquí que la presenti com a tresor insubstituïble de la memòria del país— i per tant de valorar-ne amb justesa tots els aspectes —els negatius inclosos—, no sense deixar dit en transparent paràbola, pel que fa a això darrer, que “és certament més fàcil veure la coma que falta a la pàgina cent que no pas escriure tota la novel·la”.

El text d’Antoni Ferrando ofereix informacions de molt interès sobre diversos aspectes de la relació de Coromines amb el País Valencià i els filòlegs valencians. Són insubstituïbles les que dedica a desfer l’entrellat de la hipòtesi de l’autoria valenciana del *Curial e Güelfa*, seguint un fil que s’iniciava al primer volum del *DCELC* i al qual es van lligar, d’una manera o una altra, Josep Giner, Sanchis Guarner, Germà Colón i el mateix Ferrando; com també ho són les destinades a aclarir el rerefons de la concessió del Premio Nacional de las Letras Españolas del 1989. A banda d’això, cal remarcar especialment la narració de l’estada a València de Coromines i Gulsoy a començaments de juny del 1985, amb notícies específiques relatives a l’acte universitari —converses amb Enric Valor i Enric Soler i Godes— i a les emocionades visites al fidelíssim Giner i a un Adolf Pizcueta patriarcal, disposat a rememorar la històrica expedició a Castelló i València, 50 anys enrere, de Fabra, Casacuberta, Aramon i Coromines amb l’objectiu de fixar, d’acord amb Sanchis Guarner i Nicolau Primitiu Gómez Serrano, la normalització dels noms dels municipis valencians. En conjunt, una aportació historicobiogràfica de primera qualitat.

També és excel·lent, en tot un altre registre, l’aportació del refinat *connaisseur* de mots que mostra ser Perejaume, una meditació d’ordre mític sobre la figura del nomoteta ancestral que en l’imaginari encarnaria l’amic: text dens, cenyit, rigorosament especulatiu, que fa figura d’homenatge doble en la mesura que forma i contingut saben fondre-s’hi en la unitat d’una molt exigent selecció lèxica.

El text de Garolera consisteix en un “repàs sumariíssim de les opinions literàries de l’il·lustre etimòleg” que, per breu que sigui (que potser ho és massa), no deixa de contenir una dosi important d’observacions afinades (o afilades). En subratllaríem, entre altres, la consideració del *DECat* com a símptoma de la anormalitat cultural del país, en la mesura que la gran obra també seria, pel pes que hi té el desinhibit vessant subjectiu de l’autor, “més que un diccionari”; o encara l’explicació apuntada de la circumstància que l’obra de Sagarra, tot i adequar-se en principi als gustos declarats de Coromines, de fet no fos precisament sant de la seva devoció.

Albert Manent i Artur Bladé aporten, en les breus però cordials col·laboracions respectives, testimoniances precises, d'un valor biogràfic indubtable, de les seves amistoses relacions amb l'homenatjat.

2. *Aportacions escrites, als dos volums, dels editors.* — A càrrec de Joan Pujadas i Marquès, els dos volums presenten versions substancialment diferenciades d'unes «Notes biogràfiques» que responen a dos estadis d'una recerca que podria constituir la base d'una biografia de Coromines, de la necessitat de la qual, per cert, es fa ressò Solà al seu article de 1995. Les dues versions tenen la mateixa estructura lineal, consistent a disposar les notes (a cadascuna de les quals correspon un sol paràgraf, amb el benentès que aquests poden ser de dimensions molt variables) segons un principi cronològic que permet d'agrupar-les per anys. Ara bé, mentre a la versió de 1995 s'hi poden comptar 120 notes, que ocupen unes 11 pàgines, el corpus de la de 1997 passa a tenir-ne 684, que s'estenen al llarg de 122 pàgines, d'una lletra tanmateix menys comprimida que a la versió precedent. Caldria afegir que les versions de referència resulten comparables, al seu torn, amb una tercera versió de dimensió intermèdia, de 383 notes, que Pujadas ha publicat recentment al volum *L'obra de Joan Coromines* (1999), editat per Solà.

Sense ànim de crítica, perquè considerem que, en termes globals, la tasca realitzada té molt de mèrit i utilitat, voldríem apuntar la impressió, que òbviament no és pas d'especialista, que les dues versions pateixen, probablement una per defecte i l'altra per excés, d'una certa manca de criteri, una mancança segurament justificable pel caràcter pioner d'un treball del tot centrat, marginant exigències d'altres ordres, en una massiva recollida de dades de condicions i orígens molt diversos (que poden anar des de l'anecdòtic familiar fins a la història amb majúscula, passant, és clar, per la vastitud d'activitats públiques —cíviques i científiques— de l'eminent lingüista). També poden atribuir-se al fet de tractar-se d'un *work in progress* certes discordances més o menys importants fàcilment constatables entre informacions de les dues versions (només dos exemples: mentre la versió de 1995 (cfr. p.13) situa en l'any 1926 la participació de Coromines en les reunions polítiques de la SEM, la de 1997 la fa retrocedir al 1924 (cfr. p.59); semblantment, si a la de 1995 (cfr. p.15) se'ns diu que va incorporar-se com a voluntari a l'Exèrcit Republicà l'any 1937, al Regiment Pirinenc núm.1, la de 1997 no solament situa l'esdeveniment dins el 1936 sinó que converteix "Regiment" en "Règim" (cfr. p.73). Poden trobar-se, encara, alguns errors de concepte històric, com és, a la versió de 1997 (cfr. p.66), el de sostenir que el 12 d'abril de 1931 Coromines va actuar com a interventor d'Acció Catalana en les eleccions "al Parlament de Catalunya".

En relació amb la versió de 1997 voldríem destacar l'altíssim interès del material epistolar que hi figura (*vid.*, entre altres, la carta a Fabra de 14 d'octubre de 1945, o la dirigida a Josep Puig i Cadafalch, president de l'IEC, el 6 de juny de 1948, o també la destinada a Batista i Roca de 26 de març de 1953) no sense apuntar que el recull de correspondència potser hauria d'haver estat objecte, de cara a facilitar-ne la lectura, d'una presentació autònoma. També apuntaríem que les notes molt abundants que aquesta versió presenta sobre la realització d'enquestes toponomàstiques (n'hem comptades 71 de relatives a enquestes fetes a Catalunya entre 1953 i 1970, totes les quals no casualment no figuren a la recent versió de 1999), sense negar el valor de detall de la informació recollida, de fet són d'alguna manera redundants amb el material que constitueix l'objecte de la col·laboració, al mateix volum, d'Àlvar Maduell.

Josep Ferrer i Costa presenta, als dos volums, versions diferents de la «Bibliografia» de Coromines, les quals també es poden comparar, en el seu cas, amb una de recent publicada a *L'obra de Joan Coromines* (1999). És el que, en línies molt generals, farem, i d'entrada cal dir que les tres versions difereixen tant pel que fa al nombre de títols com per l'agrupació d'aquests en apartats conceptuals, com pot veure's en la taula següent, en què es prenen per base els apartats de la darrera versió:

<i>Apartat</i>	<i>JC, 90 anys (1995)</i>	<i>Àlbum JC (1997)</i>	<i>L'obra de JC (1999)</i>
A. Llibres de lingüística	12	12	12
B. Edicions d'autors antics i moderns	10	12	20
C. Traduccions			
a) del llatí	1	1	
b) del sànscrit	1	1	1
c) de l'alemany	1	1	2
D. Col·laboracions [«Altres» a 1995]	7	20	26
E. Articles	104	144	103
F. Ressenyes	18	18	18
G. Pròlegs	—	—	11
H. Discursos i cartes	—	—	40
I. Escrits en diaris	4	25	21
J. Entrevistes	—	13	17
K. Vídeo	—	—	2
L. Miscel·lànies	—	—	3
Addicions	—	—	5
<i>Nombre total de títols</i>	158	247	282

Les diferències entre les tres versions també consisteixen, substancialment, en una tendència generalitzada a augmentar la quantitat d'informació de cada entrada tot cenyint-se, alhora, a criteris bibliogràfics més rigorosos. Com a exemple significatiu, ens limitarem a reproduir les fitxes corresponents a *Lleures i converses d'un filòleg*:

<i>Referència</i>	<i>Text de la fitxa</i>
1995	<i>Lleures i converses d'un filòleg</i> . Barcelona, Club Editor, 1971, 441 p.
1997	<i>Lleures i converses d'un filòleg</i> . Pròleg de Joan Sales. Barcelona: Club Editor, 1971. 446p. (El Pi de les Tres Branques; 2-3). (5ª ed., 1997, 446p.)
1999	6. COROMINES, Joan, <i>Lleures i converses d'un filòleg</i> . Pròleg de Joan Sales. Barcelona: Club Editor, set. 1971, 446 p. (El Pi de les Tres Branques; 2-3) (2ª ed., gen. 1974; 3ª ed., des. 1983; 4ª ed., nov. 1989; 5ª ed., 1997) [Cfr. 15, 16, 112, 117, 126, 137, 148, 178, 200 i 208.]

Remarquem encara que el rigor bibliogràfic progressiu, a més de facilitar en general l'esmena d'imprecisions diverses de les versions anteriors, va suposar també que a partir de la de 1997 es deixessin de traduir o adaptar al català diferents elements (entre els quals, p. ex., el nom propi i el cognom de Coromines) d'un bon nombre de fitxes.

Pel que hem apuntat, podem concloure que si bé la «Bibliografia» de 1995 va ser notablement augmentada i millorada per la de 1997, aquesta, al seu torn, ha estat significativament superada per la de 1999. Tot indica, doncs, que per afinada i rigorosa que ara ens pugui semblar aquesta darrera versió, Josep Ferrer es troba en condicions, quan calgui, d'oferir-nos-en una altra que respongui a un grau d'exigència encara més gran.

3. *Articles dels col·laboradors del volum «Àlbum Joan Coromines».* — Essent el primer del volum, el treball de Carles Duarte, «El triomf de la voluntat» (títol que coincideix, per dissort, amb el d'un conegut film de Leni Riefenstahl), respon al difícil propòsit d'oferir una síntesi compressiva sobre la figura i l'obra de Coromines. Després d'una breu presentació (“Una figura excepcional”) en què se sosté que la voluntat és la característica més forta de l'esperit del gran filòleg abans de cloure's amb l'asseveració que la figura d'aquest només admet comparació amb les dels més grans de la seva disciplina (von Wartburg, Meyer-Lübke, Jud...), l'article s'estén al llarg de tres parts ben diferenciades, respectivament orientades a descriure la seva personalitat, la seva vida i la seva obra.

La part dedicada a la personalitat (“Un home amb caràcter”) presenta un bon nombre de consideracions interessants —sovint reforçades pel fet de provenir del testimoniatge directe de l'articulista— que en mans d'un biògraf especialitzat podrien haver donat lloc a un agut retrat de psicologia profunda. Volem dir que la valuosa informació reunida per Duarte, i particularment la relacionada amb l'extraordinària fidelitat que Coromines sentia pel pare —són dignes d'una especial remarca, entre les moltes referències escripturals seleccionades, el ditirambe de *La vida austera* que pot llegir-se al *DECat*, en un article sobre el mot *auster* objectivament increïble, o la no menys increïble dedicatòria (“A LA MEMÒRIA DE COROMINES / CREADOR / DE L'HOME, DE LA CONSCIÈNCIA I DEL SABER”) que presideix el darrer volum del mateix *DECat*—, ens apareix com un material que demanaria més elaboració, com un trencaclosques del qual no s'haguessin pogut fer encaixar totes les peces.

A la part següent, «Una vida plena», hi trobem referits els esdeveniments més importants, primordialment de caire públic, de l'existència del gran filòleg. A parer nostre, es tracta d'una selecció biogràfica que, des del punt de vista d'un lector atent a la totalitat del volum, té el defecte d'oferir una informació força més reduïda i en general no pas més ben estructurada que la continguda a les «Notes biogràfiques» de Pujadas. Les dades no contemplades per aquestes hi són, doncs, ben poc nombroses, i encara que quan això succeeix tenen un interès específic (com ara, per ex., la referència a l'origen gascó del segon cognom, Vigneaux, de Coromines o, en un altre registre, la informació aportada per Joan Ferrer sobre els llibres trobats a la seva tauleta de nit l'endemà de la mort) no sempre acaben de satisfer la curiositat d'un lector que “en voldria saber més” (al·ludim, per ex., a un afer tan significatiu com el de les “reticències” que van impedir que Coromines es reintegrés, l'any 1953, a la Universitat de Barcelona).

La darrera part, «Una obra científica gegantina», consisteix en una bibliografia comentada, en un registre divulgador, de les principals obres del nostre autor (entenent per tals només les que constitueixen volum). Té la característica d'oferir força dades i valoracions complementàries de les que en un registre semblant també es troben a les «Notes biogràfiques» de Pujadas, i encara de concentrar en textos més fàcilment trobables informacions que les dites «Notes» sovint presenten disperses. Altrament, no cal dir que respon a una intenció diferent de la que guia la «Bibliografia» a càrrec de Josep Ferrer, la qual és un treball d'ordre tècnic i d'intenció exhaustiva dirigit a estudiosos i especialistes.

El text d'Àlvar Maduella, «La llarga llista de les mil excursions», té la gran virtut que l'admiració per Coromines que s'hi manifesta, a més de traduir-se en una bona aproximació a alguns dels trets més significatius de la psicologia del personatge, també es projecta en el fet de posar en joc (en homenatge implícit, diríem) una dèria pel detall i per la totalitat que no desmereix gens de la d'aquest. És clar que l'objectiu del treball —descriure la “gran llista” o, més ben dit, les “sis grans llistes recopiades manualment amb estranya insistència” en què Coromines va anar anotant, amb meticulositat inextingible, un nombre incalculable de dades d'ordres molt diversos relatives a les 1.332 excursions “oficials” que va realitzar entre el 1923 i el 1979— requeria de l'articulista una dosi molt considerable de complicitat amb una activitat que se situava en el que ara en diríem la interfície dels dos vessants —filològic i excursionístic— de la gran passió patriòtica de Coromines. Però creiem que Maduella supera amb escreix aquest requeriment fent-nos veure,

enllà de qualsevol altra consideració, que el material descrit, fruit d'una perseverança i coherència literalment descomunals, constitueix un document absolutament únic, un reflex originalíssim de l'excel·lència humana del seu autor.

SEBASTIÀ BONET
Universitat de Barcelona